

ЗБИРКА ПОЗИВНИЦА 1890 - 1941.

***Апстракт:** Истражена је збирка позивница са циљем презентације драгоцене историографске грађе. Позивнице су један од битних сегмената у контексту писаних докумената као извор за историју и развој културе града Ниша.*

***Кључне речи:** позивница, збирка, јубилеј, слава, забава, споменик.*

На патинасто времешним позивницама, од пре скоро два века, са непоновљивим и скоро недостижним дизајном, исписани су драгуљи богатих мисли исказаних у виду учтивих позива за концерте, забаве, прославе...

Време прошло, заиста није за заборав. У лику позивница одише стари Ниш са свим својим вредносним и грађанским манирима.

Историја једне државе или града, о којој се једино брине архив, нису само „битке и бојеви“. Историја је и нешто друго. Она заправо и јесте учитељица живота. Она нас учи, али само кроз оригинална документа, са намером да покаже да многа „дефинисана“ збивања имају своје дубоке мотиве. И не само то. У „битке и бојеве“ не иду само опевани ратници, славом овенчани хероји. Суштинску историју креирају ратници, глумци, писци, занатлије, студенти, свештенство... Најзад, историју креира животна збиља, садејство појединаца у интеракцији свеукупног живота.

Збирка позивница, у Архиву који вреднује сваки исписани папир, несумњиво је времеплов кроз период у Нишу од 1890-1941. године. Она јесте један од битних сегмената историографске грађе за проучавање историје, али и развоја културе града Ниша. Збирка поседује 1390 примерака, и она на свој начин казује колико промишљање у виду позива за неку свечаност има своје место у контексту развоја писаних порука или развоја културе комуникације међу људима. Приказ збирке позивница је у суштини приказ старог Ниша из једног специфичног угла.

Збирка је сређена по периодима:

- А – период до 1918. године;
- Б – период Краљевине Југославије;
- В – период од 1941. до 1944.;
- Г – социјалистички период;
- Д – период од 1990. године.

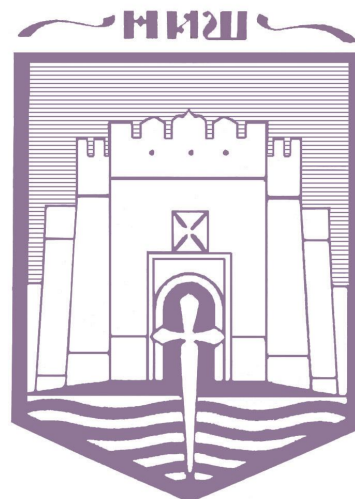
Тематски, међутим, збирка је разврстана у више група и подгрупа:

- отварање објеката и споменика;
- забаве;
- јубилеји;
- славе;
- венчања;
- ревије.

ОТВАРАЊЕ ОБЈЕКТА И СПОМЕНИКА

У сегменту ових позивница, обиље података. Оне су изазов посленицима писане речи, хералдичарима, историчарима уметности, историчарима, дизајнерима. Својим богатством, у овом смислу једна од њих се посебно намеће. Година је 1937. Ниш прославља шездесетогодишњицу ослобођења од Турака. Председник Одбора је Драгиша М. Живковић, председник Градског поглаварства, који у име одбора обећава позваној особи да ће „одбору бити пријатно, ако и Ви присуствујете овој свечаности“.¹

Предвиђена су два свечарска дана, 27. и 28. јуни. Осим откривања и освећења споменика на Тргу краља Милана, предвиђене су и друге манифестације: освећење градског водовода, освећење камена темељца зграде Народног позоришта Моравске бановине, освећење камена темељца Државне трговачке академије, свечана академија у Соколани и богат уметнички програм: представа Позоришта Моравске бановине, банкет за високе госте и званице, аеромитинг, народно весеље око споменика, игранка у Официрском дому, ватромет на Нишави. Позивницу је одштампала штампарија „Св. Цар Константин“. Језикословци овде немају шта да замере. А хералдичари на истој овој позивници, красно исписаној, могу открити изузетно решење симбола – грба града Ниша. Судаћи по визури грба, не може се порећи његова вишеструка вредност. Три су препознатљива симбола на њему: тврђава – симбол града, река - симбол реке Нишаве (Naissa), крст - симбол хришћанске вере. Поруче, прихватљиве и данас.

Десет година раније, 1927. године, позивница упућена Сави Костићу, познатом нишком трговцу, у име Одбора за подизање споменика Стевану Синђелићу чији је председник Његово Преосвештенство Епископ нишки Господин Доситеј. Сасвим разумљиво, мото позивнице је патриотски обојен: „У среду, 19. маја, ове године, недалеко од Ниша, на Чегру, више села Каменице, биће освећен - откривен уз велику свечаност споменик славном ресавском војводи СТЕВАНУ СИНЂЕЛИЋУ и његовим неумрлим, херојски изгинулим на овоме месту за слободу Отаџбине 1809. године“.²

Програмом је предвиђена борба војске војводе Синђелића и његових другова на Чегру по историјским подацима. Освећена је нова Соколана и застава нишког Соколског друштва и приређен банкет у нишком Официрском дому. Долазак на банкет условљен: одело црно.

¹ ИАН – Б – ЗП – IV – 6

² ИАН – Б – ЗП – IV – 1 - 4

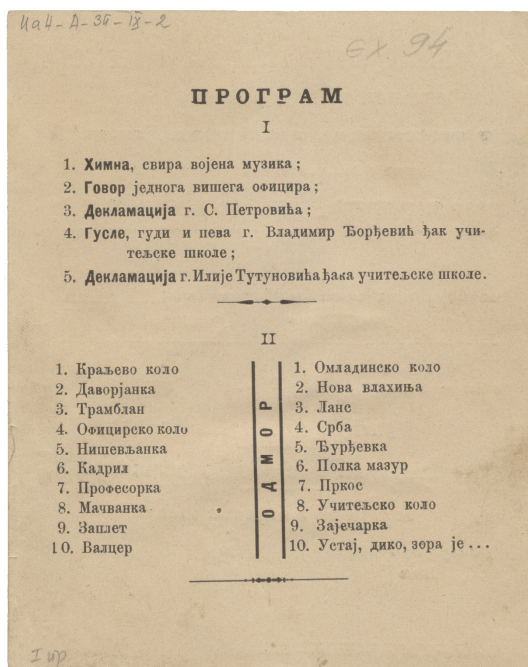
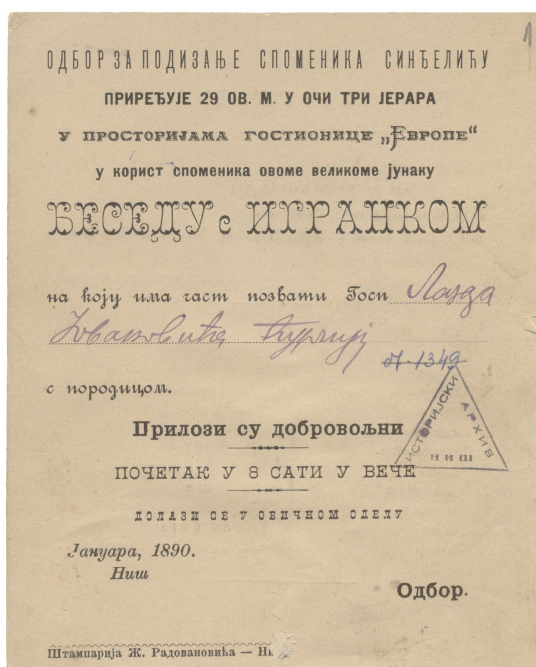
Судећи по позивницама, 1938. и 1939. година су за Ниш свечарске године. Ниш постаје обележје националних манифестација. У Нишу, 14. августа 1938. год. откривене су и освећене и спомен бисте: Николи Пашићу, великој државничкој фигури (у парку код Инжењеријске касарне), учитељу Таси Петровићу, узору народних просветитеља (код Народне школе „Свети Сава“), Тодору Миловановићу, бившем председнику, врлом раднику и заслужном сину града Ниша (у Великом Парку).³ У присуству министра Социјалне политике и Народног здравља освећен је и Хируршки павиљон Државне болнице.

На дан 17. децембра 1939. године, на Тргу Књаза Михаила, откривен је и освећен споменик Блаженопочившем Витешком Краљу Александру I Ујединитељу.⁴ Овој манифестацији је претходила Архијерејска служба у Саборној цркви, а увече је играна представа „Зона Замфирова“ Стевана Сремца. На челу Одбора Банског већа је Чеда Јовановић, бански већник.

ЗАБАВЕ

У оквиру позивница које одсликавају стари Ниш кроз забаву, могуће је реконструисати свакодневни живот Нишлија, њихове потребе и навике. Време када нестаје старо „оријентално“, а настаје ново „грађанско“ је препознатљиво. У Нишу се организују игранке, концерти, беседе... Прикладно срочене, имале су двоструки циљ: да позову на забаву, али и у хуманитарне сврхе.

Најстарија међу њима је из 1890. године. Изнедрила ју је штампарија Ж. Радовановића у Нишу, а осмислио Одбор за подизање споменика Синђелићу, упућена је Лазару Јовановићу, дворском ћурчији. Хотел „Европа“ је место забаве. Долази се у свечаном оделу. Најстарију позивницу заиста није упутно „скрнавити“ којекаквим описом. Она заслужује оригиналну презентацију.

³ ИАН – Б – ЗП – IV – 1 - 7

⁴ ИАН – Б – ЗП – IV – 1 - 10

Крајем 19. и почетком 20. века хотел „Европа“, „Касина“, „Оријент“ и Официрски дом су углавном места за забаву. Хотели су нестали, а Официрски дом, удобно смештен у центру града, на обали Нишаве, и данас „жив“, ехо је минулих беседа, декламација, Мокрањца, валцера, кратких драмских извођења, колажа игара: Краљево коло, Официрско коло, Омладинско коло, Учитељско коло, Занатлијско коло, Бранково коло, Српкиња, Нишевљанка... Организатори забаве су: Нишка трговачка омладина, Црквена певачка дружина Бранко, Занатлијски савез за варош Ниш, Француски клуб у Нишу, Нишко особље поште, телеграфа и телефона, омладина Демократске странке у Нишу.

СЛАВЕ

О постанку и значају славе (крсне славе) истраживачи из те области се углавном не слажу. По једнима, слава је хришћанског порекла и постала је „од имена које се у првом кршћавању народа надјенуло коме“; по другима, то је празник из старе вере, намењен митском претку, родоначелнику породице, или „каквом старинском божанству, које је доцније црква заменила неким хришћанским свецем“.⁵

Ако та дилема није разрешена, онда се треба задржати на терминологији као најпоузданијем извору у циљу одгонетања саме суштине речи: слава.

За овај празник, српски народ има неколико назива: слава, крсна слава, крсно име, светац. Најчешћи и најраспрострањенији назив је слава. Крсно име се спомиње у народној поезији, крсна слава у Босни, а назив светац скоро у свим крајевима Србије.⁶

Етимолошки, реч слава значи почаст, чување успомене, помен, а суштински, слава је заправо жртвени обред и гозба која се намењује крсту. Крсту се намењује колач и свећа. А по Чајкановићу то је тзв. домаћи крст, који је „по своме пореклу предхришћанска култна слика, старински српски идол“.⁷

⁵ В. Чајкановић, *Студије из српске религије и фолклора, 1925-1942*, Београд, 1944; 473.

⁶ Исто.

⁷ Исто.

Питање је само чега је крст симбол. Или је симбол домаћина заштитника (митског претка), или „сам највећи национални бог српског народа.“⁸

Како уз славски колач и славску свећу иде и црно вино, то се може претпоставити да је вино замена за крв, намењено култу претка, што на неки начин даје предност уверењу да су славе у српском народу намењене митском претку – старинском домаћем заштитнику.

Славе, традиционални понос српског народа, утемељене на култу предака, специфично су обележје нашег бића. Стога их треба и вредновати.

Група позивница којима појединци или удружења упућују учтиве и свечарске позиве у част своје крсне славе, без сумње су трајна сведочанства времена прошлог. Ту нема ничег сувишног. Све је у служби Божијој. По мери су времена када су настале. Поседују естетску, али и духовну вредност.

А истраживачима су поуздана „писана“ документа о томе која удружења или установе су славиле „своју“ славу:

Државне реалне гимназије у Нишу су славиле Светог Саву, нишка Саборна црква: Духове, Нишка певачка дружина „Бранко“: Ђурђевдан, удружење трговаца у Нишу: Три јерарха, Удружење занатлија за град Ниш и срез Нишки: Св. Цара Константина и Царицу Јелену, Друштво милосрђа и заштите деце и младежи: Свету Царицу Јелену, Моравски артиљеријски пук: Благовести, Нишка трговачка омладина: Преображење ...

Општи је закључак да је позивница, као вид писане комуникације, како у прошлости, тако и данас, увек у функцији учтивног позива. А своју виталност доказала је опстанком до данашњих дана.

⁸ Исто.